

Nureddin Mahmud b. Zengi ve Selâhaddin Eyyûbî İlişkileri

Fatma İnce*

ORCID: 0000-0002-9820-4604

Öz

Eyyûbîler, Orta Doğu, Mısır, Hicaz ve Kuzey Afrika'da hüküm sürmüş olan bir Türk devletidir. Eyyûbîlerin ilk atası olan Şadi, 1126 tarihine kadar Şeddadilerin hakimiyeti altında kalmış, Şeddadilerin yıkılması üzerine de Bihrûz el-Hâdim tarafından Tikrit valiliğine getirilmiştir. Şadi'nin ölümünden sonra ise bu göreve oğlu Necmeddin Eyyûb geçmiştir. Eyyûbîler ve Zengiler arasındaki ilk ilişkiler 1131 tarihinde gerçekleşmiş, bu tarihte tarihinde Irak Selçuklu Sultanı Mahmud ölmüş, Mesud ve Selçukşah arasında bir taht mücadelesi başlamıştır. Bu mücadelede Mesud'un yanında yer alan İmadeddinZengiSelçukşah kuvvetleri karşısında yenilgiye uğramış ve Tikrit'e sığınmış, Necmeddin Eyyûb da İmadeddin'e elinden gelen her türlü yardımı yapmış ve onun Dicle'yi geçmesine yardımcı olmuştur. İki taraf arasında meydana gelen bu dostluk daha sonraki süreçte Necmeddin Eyyûb ev Şirkuh'unİmadeddin'in hizmetine girmesi ile neticelenmiştir. Bu çalışmada BehaeddinİbnŞeddad, EbûŞâme, GregoryAbû'l-Farac, İbn el-Âdim, İbnHaldûn, İbnKesîr, KıvâmüddinBündârî, Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, gibi yazarların eserlerinden de istifade edilerek Zengiler ve Eyyûbîler açısından iki önemli isim olan Nureddin Mahmud b. Zengi ve Selâhaddin Eyyûbî arasındaki ilişkiler incelenecek.

Anahtar Kelimeler: Nureddin Mahmud b. Zengi, İmadeddinZengi, Şirkuh, Şaver, Selâhaddin Eyyûbî.

Gönderme Tarihi: 17/08/2019

Kabul Tarihi:25/09/2019

* Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-Posta: fatma.ince@inonu.edu.tr.

Affair of Nureddin Mahmud b. Zengi and Selâhaddin Eyyûbî

Fatma İnce

ORCID: 0000-0002-9820-4604

Abstract

The Eyyubids are a Turkish state that reigned in the Middle East, Egypt, the Hejaz and North Africa. Sadi, the first ancestor of the Eyyubids, remained under the domination of the Sheddadis until 1126, and upon the destruction of the Seddadis, he was appointed Governor of Tikrit by Bihrûz al-Hâdim. After his death, his son Necmeddin Eyyûb took over this post. The first relations between the Ayyubids and the Zengi took place in 1131, when Mahmud of Iraqi Seljuk Sultan died, and a throne struggle began between Mesud and Selcuksah. Imadeddin Zengi, who was with Mesud in this struggle, was defeated by the Seljuks forces and took refuge in Tikrit, Necmeddin Eyyûb made every kind of help to Imadeddin and helped him to cross the Tikrit. This friendship between the two sides resulted in the subsequent process of Necmeddin Eyyûb house Şirkuh's service to Imadeddin. In this study, Behaeddin Ibn Seddad, Ebu Şâme, Gregory Abul-Farac, Ibn al-Adim, Ibn Haldun, Ibn Kesir, Kivamuddin Bundari, Şihabeddin b. Fazlullah al-Omari, as well as the works of writers such as the Zengi and Eyyubids in terms of two important names Nureddin Mahmud b. Zengi and Salahaddin Eyyûbî relations between will be examined.

Keywords: Nureddin Mahmud b. Zengi, İmadeddin Zengi, Şirkuh, Şaver, Selâhaddin Eyyûbî

Received Date: 17/08/2019

Accepted Date: 25/09/2019

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ НУР ад-ДИНА МАХМУДА ЗАНГИ И САЛАХ ад-ДИНА АЙЮБА

Резюме

Айюбиды – это тюркское государство, правившее на Ближнем Востоке, в Египте, Хиджазе и Северной Африке. Основатель династии Аюбидов Шади до 1126 года был вассалом Шаддадидов и после их развала был перевезен Бихруз аль-Хадимом в Тикрит. После его смерти эту должность занял его сын Наджм ад-Дин Айюб. Первые отношения между Айюбидами и Зангидами зародились в 1131 году, когда умер Сельджукский правитель Ирака султан Махмуд, и в борьбу за трон вступили Месут и Сельджукшах. В этой борьбе принявший сторону Месута Имад ад-Дин Занги потерпел поражение от Сельджукшаха и укрылся в Тикрите, где Наджм ад-Дин Айюб оказал ему гостеприимство и помог переправиться через Диджле. Зародившаяся в данных условиях дружба в последствии выразилась в переходе брата Наджм ад-Дина Айюба Ширкуха на службу к Имад ад-Дину Занги. В данной статье на основе произведений Баха ад-Дина Шеддада, Грегори Абу-ль-Фараджа, Эбу Шаме, Ибн эль-Адим, Ибн Хальдун, Ибн Кесир, Кывам уд-Дин Бундари, Шихабеддин Фазлуллах эль-Омери и т.п. исследуются взаимоотношения Зангидов и Айюбидов в лице двух значимых представителей данных династий Нур ад-Дина Махмуда Занги и Салах ад-Дина Айюби.

Ключевые слова: Нур ад-Дин Махмуд Занги, Имад ад-Дин Занги, Ширкух, Шавер, Салах ад-Дин Айюби.

Получено: 17/08/2019

Принято: 25/09/2019

Giriş

Eyyubiler, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Mısır ve Hicaz'da hüküm sürmüş olan bir Türk Devleti'dir. Eyyubiler, Nureddin Mahmud'un ölümüne kadar Zengiler'e bağlı kalmışlar ve onların idaresinde faaliyet göstermişler, onun ölümünden sonra ise bağımsızlıklarını ilan ederek, devlet haline gelmişlerdir. Eyyubiler ailesinin asıl faaliyetleri 1164-1169 yılları arasında yapılan Mısır seferleri ile başlamıştır. Bu tarihin öncesinde aileye dair bilgiler oldukça kısıtlıdır. Şecereleri, Yemen Araplarından Ravvâd b. El-Müsennâ el-Ezdî'ye bağlanmaktadır. El-Ezdî, 758 yılında Abbasi Halifesi Ebu Cafer el-Mansûr tarafından Basra'dan alınarak aşireti ile birlikte Azerbaycan'ın Duvın bölgesine yerleştirilmiştir.¹

Eyyubiler, 1126 yılına kadar Şeddâdîler'in hakimiyetinde kaldılar. Şeddâdîler yıkılınca Eyyubîler'in atası Şadi, 1126 tarihinde, Muhammed Tapar ve onun oğlu Sultan Mahmud'un saray ağalığını yapmış olan Bihruz el-Hâdim'in isteği üzerine oğulları Necmeddin Eyyub ve Şirkuh ile birlikte Irak'a gitmiş ve burada Bihruz el-Hâdim tarafından Tikrit'e vali olarak atanmıştır. Şadi'nin ölümünden sonra da Tikrit valiliğine Necmeddin Eyyûb geçmiştir.²

1131 tarihinde, Selçuklu Devleti'nde bir takım anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı. Bu tarihte, Selçuklu Sultanı Mahmud ölmüş, Mesud ve Selçukşah arasında bir taht mücadelesi başlamıştı. Bu mücadelede halife arasının iyi olduğu Selçukşah'ın tarafını tutmuş bunun üzerine Sultan Mesud da İmadeddin Zengi'den yardım istemişti. Ancak İmadeddin Zengi ve Mesud'un kuvvetleri, Selçukşah'ın ve halifenin kuvvetleri karşısında yenilgiye uğramış İmadeddin Zengi, bu yenilgi sonrasında Tikrit'e sığınmıştı. Bu sırada Tikrit Valisi Necmeddin Eyyub, Zengi'nin Dicle'yi geçmesine yardım etmiş bu vesileyle Necmeddin Eyyûb ile İmadeddin Zengi arasında bir dostluk meydana gelmişti.³

¹ Ramazan Şeşen, "Eyyubîler Devleti", *DGBİT*, VI, İstanbul: Çağ Yayınları, 1987, 331; Ramazan Şeşen, *Selâhaddin Devrinde Eyyübîler Devleti*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, 34-35; Ali Beyyumi, *Kuruluş Devrinde Eyyübîler*, (*Selâhaddin Eyyübî'nin Devleti*), çev. Abdülhadi Timurtaş, İstanbul: Kent Yayınları, 2005, 59; C.H. Becker, "Eyyübîler", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, c.IV, İstanbul: MEB. Yay., 1988, 424.

² İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özyayın, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987, 277; Hannes Möhring, *Selâhaddin Eyyübî*, çev. Ayşe Dağlı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008, 91.

³ Ramazan Şeşen, "Eyyubîler Devleti", *DGBİT*, VI, İstanbul: Çağ Yayınları, (1987), 331; Ramazan Şeşen, *Selâhaddin Devrinde Eyyübîler Devleti*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, 34-35.

Necmeddin Eyyûb'un bu davranışı Abbasi halifeliği tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu olaydan birkaç sene sonra Necmeddin Eyyûb'un kardeşi Şîrkûh bir Selçuklu memurunu öldürmüş, bu olay üzerine Bihrûz el-Hâdim, Necmeddin Eyyûb'dan kardeşini tutuklayıp, Tikrit'i de gelen memura teslim etmesini istemiştir. Bu şartlar altında Irak'ta kalma şansları olmadığını düşünen Necmeddin Eyyûb ve Şîrkûh, İmadeddin Zengi'ye müracaat etmişlerdir. Zengi de onların daha önceden kendisine yardım etmeleri dolayısıyla yardım etmeyi kabul etmiştir. Böylece 1138 tarihinden itibaren Necmeddin Eyyub ve Şirkuh, İmadeddin Zengi'nin hizmetine girmişlerdir.⁴

İmadeddin Zengi, Eyyubîler'e başta el-Mevzîr ve Şehrîzor olmak üzere birçok bölgeden iktalar vermiştir. Eyyubîler de İmadeddin Zengi'nin özellikle Haçlılar'a karşı yapmış oldukları bütün seferlerde onun yanında olmaya gayret göstermişlerdir. İmadeddin Zengi, 1140 tarihinde, Haçlılar'dan Baalbek'i aldıktan sonra buranın iktasını Necmeddin Eyyub'a bırakmıştır. Yine Urfa'nın fethi esnasında da Eyyubîler'in çok fazla yararlılığı görülmüştür. İmadeddin Zengi'nin 1146 tarihinde Caber Kalesi'ni kuşattığı esnada ölmesi üzerine yerine oğulları Seyfeddin Gazi ve Nureddin Mahmud b. Zengi geçmiştir. Seyfeddin Gazi atabeyliğin Musul topraklarında hüküm sürerken, Nureddin Mahmud b. Zengi ise Halep ve çevresinde hakimiyetini kurmuştur. İmadeddin Zengi'nin ölümünü fırsat bilen Dımaşk atabeyleri Baalbek bölgesini ele geçirmişler, ancak Necmeddin Eyyub onlar karşısında herhangi bir faaliyette bulunamayacağını anlayınca bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bundan sonra Necmeddin Eyyub Dımaşk bölgesinde de tanınan ve hatırı sayılan bir emir konumuna gelmiştir. Eyyubîler, İmadeddin Zengi'nin ölümünden sonra Nureddin Mahmud b. Zengi'nin idaresi altına girmişlerdir.⁵

Nureddin Mahmud b. Zengi ve Eyyubîler

Urfa 1144 tarihinde İmadeddin Zengi tarafından fethedilmiştir. Urfa'nın fethi Batı dünyasında dehşetle karşılanmıştır. Çünkü Urfa'nın Türkler tarafından yeniden fethedilmesi demek hem sıranın Kudüs ve Antakya'ya geldiğinin bir göstergesiydi hem de Anadolu'ya Türkmen akışının önündeki en büyük engel kalkmış oluyordu. Bundan

---

⁴İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, 277; Beyyumi, *Kuruluş Devrinde Eyyubîler*, (*Selâhaddin Eyyübî'nin Devleti*), 65-66; İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Ankara: Vadi Yayınları, 2006, 10; Malcolm Cameron Lyons -D.E.P. Jackson, *Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, çev. Zehra Savan, İstanbul: Pınar Yayınları, 2006, 11; Murat Öztürk, *Irak Selçuklu Devleti Atabegleri*, İstanbul: Bilge Kültür-Sanat, 2019, 51-62.

⁵Gregory Abû'l-Farac, *Abû'lFarac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, 401.

dolayı Batı tarafından 1147-1149 tarihleri arasında Anadolu üzerine ikinci bir sefer düzenlendi. Bu sefer esnasında Dımaşk da Haçlılar tarafından kuşatıldı. Bu kuşatma Nureddin Mahmud b. Zengi ve Seyfeddin Gazi sayesinde atlatıldı ancak Nureddin için bu yeterli değildi. Nureddin, İslam birliğini gerçekleştirmek düşüncesindeydi ve bundan dolayı da ilk olarak Dımaşk'ı almak zorundaydı. Bu konuda Necmeddin Eyyûb ve Şirkuh'tan yardım istedi ve bu iki kardeş sayesinde Dımaşk kolayca ele geçirildi. Necmeddin Eyyûb da Dımaşk valisi olarak atandı.⁶

Ancak Eyyûbi ailesinin asıl başarıları 1164-1169 yılları arasında gerçekleştirilen Mısır seferleri ile birlikte başlamıştır. Selâhaddin Eyyubi de askerî ve siyasî ilk başarılarını bu seferler esnasında kazanmıştır. 1161 tarihinde Mısır'daki Fatimî Devleti'nin veziri Rüzûk idi. Ancak Rüzûk, başarılı bir yönetim sergileyemeyince Yukarı Mısır'daki Kus şehrinin valisi Şaver isyan etti. Bu isyanın başarıya ulaşması neticesinde Şaver de vezir oldu. Ancak Şaver sadece sekiz ay vezirlik makamında kalabildi. Şaver vezirlik makamından indirildikten sonra da boş durmadı ve eski vezir Rüzûk'i öldürttü. Bu durum yeni bir isyanın başlamasına neden oldu. Bu isyan esnasında bu defa da Hacibü'l-HuccabDırğam vezirlik makamına getirildi ve vezir olur olmaz da kendisini devirme ihtimali bulunan herkesi ortadan kaldırttı. Bu isyan esnasında ordu içerisinde de ileri gelen pek çok komutan hayatını kaybetti. Bu durum ordu düzeninin bozulmasına ve neticede de Fatimîler'in tarih sahnesinden silinmelerine neden olacaktır.⁷

Mısır'da yaşanan bütün bu gelişmelerHaçlılar'ın da dikkatinden kaçmamış ve bu karışıklıkları bir fırsata çevirme yollarını aramaya başlamışlardır. Bunun için de Haçlılarilk olarak, 1153 tarihinde Askalan'ı ele geçirmişler arkasından da Mısır'ı ele geçirme planları yapmaya başlamışlardır. Mısır üzerine ilk sefer 1161 tarihinde Amaury tarafından gerçekleştirilmiş ancak yıllık 160.000 dinar haraç verilmesi şartıyla bu seferden geri dönmüştür. Ancak vaadedilen paranın ödenmemesi üzerine Amaury tarafından 1163 tarihinde bölgeye ikinci bir sefer daha düzenlemiştir. Bu sefer esnasında vezir olan Dırğam, Nil Nehri'nin taşma zamanını da kullanarak bendleri

---

⁶Gregory Abû'l-Farac, *Abû'lFarac Tarihi*,401; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, çev. Fikret Işıltan, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008, 214; Ali Öngül, *Selçuklu Tarihi*, II, Manisa: Çamlıca Basım Yayın, 2007, 58; Ebru Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*,Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, 64-65; Salim Koca, *Türkiye Selçuklu Tarihi*, II, Çorum: Karam Yayınları, 2003, 138-139, Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, 87; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*,İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008, 150; Beyyumi,*Kuruluş Devrinde Eyyübîler, (Selâhaddin Eyyûbi'nin Devleti)*, 84.

⁷Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*,II, 306.

açmış ve Amaury'yi geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Nureddin ise bütün bu olanları dikkatle izlemekteydi. Çünkü Nureddin'in hedefinde Mısır vardı. Şayet Nureddin Mısır'ı ele geçirebilirse Kudüs'e giden yolu da açmış olacaktı.⁸ Bu esnada Nureddin'in eline Mısır'a düzenleyeceği sefer için büyük bir fırsat geçti. Mısır'ın eski veziri Şaver, 1163 tarihinde Dimaşk'a gelerek, Nureddin'den kendisinin vezirliğe tekrar getirilmesi için yardım talep etti. Bu yardım karşılığında da Nureddin'e önemli vaatlerde bulundu. Buna göre, Şaver tekrar vezirliğe gelirse seferin bütün masraflarını karşılayacak, sınır bölgelerini Nureddin'e bırakacak, sefere katılacak askerlere iktalar verecek, Nureddin'in hakimiyetini tanıyacak, seferin komutanı Şirkûh Mısır'da kalıp Nureddin'in naibi olarak doğrudan ondan emir alacak ve Mısır'ın yıllık gelirinin üçte birini Nureddin'e ödeyecekti.⁹

Nureddin'in Mısır için hazırlamış olduğu ordu 1164 tarihinde Şirkûh kumandasında yola çıkmıştır. Bu ordunun içerisinde Şirkûh'un yeğeni Selâhaddin Eyyubi de bulunmaktadır. Bu ordunun Mısır'a düzenlediği sefer sayesinde Dırğam vezaret makamından indirilmiş ve öldürülmüş, Şaver yeniden vezir olmuştur. Mısır'ı ele geçiren Şaver, daha önceden Nureddin'e vermiş olduğu vaatlerin hiçbirini yerine getirmedi ve Şirkûh'a da 30.000 dinar göndererek, Mısır'dan ayrılmasını istedi. Bunun üzerine Şirkûh, Bilbis'i kuşatarak ele geçirdi. Bu durum karşısında Şaver bu defa da Haçlı liderlerinden Amaury'den yardım istedi. Mısır'ın Nureddin'in eline geçme ihtimalinin, Haçlılar açısından büyük bir felaket olduğunun farkında olan Amaury, Şaver'in yardım talebini kabul ederek, Mısır'a geldi. Onun Mısır'a gelişi, Şirkûh'u zor durumda bıraktı. Şirkûh'un elinde bulunan Bilbis şehri haçlı-Mısır birleşik ordusu tarafından kuşatıldı. Nureddin, hem Şirkûh üzerindeki bu baskıyı ortadan kaldırabilmek için hem de Amaury'nin Mısır'da olmasını fırsat bilerek, Antakya Prinkepsliği topraklarına girdi ve Harim'i kuşattı. Nureddin ve haçlı kuvvetleri arasında yapılan savaşta Antakya Prinkepsi III. Bohemund, Trablus kontu III. Raymond, Hugue de Lusignan, Bizans kuvvetleri komutanı Konstantin Kolomon ve bir çok haçlı ileri geleni esir alındı ve Harim fethedildi. Nureddin'in Harim'den sonraki hedefi ise Banyas'tı. Bu esnada Şaver bir taraftan Haçlılar'la iletişim içerisindeyken diğer yandan da Şirkûh ile anlaşma yolları arıyordu. Bu durum ve Nureddin'in Banyas'a doğru hızla ilerlemesi

⁸Gregory Abû'lFarac, *Abû'lFarac Tarihi*, II, 398; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 306; Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013, 152.

⁹İbnü'l Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, IX, 465; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 307.

Amaury'nin Şirküh'a barış teklifinde bulunmasını sağladı. İki taraf arasında yapılan anlaşmayla; Şirküh, 30.000dinar savaş tazminatı, Haçlılar ile birlikte güvenli çıkış ve Şaver'in Mısır'da iktidarda kalması karar altına alındı.¹⁰

Şirküh, Mısır'dan ayrıldı ancak Şaver'in yaptıklarını da aklından çıkarmadı. Onun hedefi Nureddin'i ikna ederek, yeniden Mısır'a sefer düzenlemektir. Çok geçmeden de eline Nureddin'i bu konuda ikna etmek için bir fırsat geçti. Şaver, Şirküh'un Mısır'a yeniden sefer düzenleme ihtimaline karşı Haçlılar ile bir anlaşma imzalamıştı. Bu anlaşma gereğince de Şaver tarafından Haçlılara Kahire'de bir çarşı vermişti. Bu durum üzerine Şirküh, ordusu ile birlikte 1167 tarihinde Mısır'a doğru yola çıktı. Şirküh'un Mısır'a geldiğini duyan Şaver ise müttefikleri olan Haçlılar'dan yardım istedi. Haçlılar bu durumu fırsata çevirerek yapacakları yardıma karşılık, Şaver'den alabildikleri kadar çok taviz kopardılar. Müttefik kuvvetler, oldukça kalabalıktı. Bundan çekinen Suriye askerlerinin bir kısmı geri dönmek istedi ancak hem Şirküh'un askeri ikna konuşmaları hem de Şerefüddin Bozkuş'un konuşmaları etkisini gösterdi. Şirküh, bu savaşta hilal taktiğini kullanmıştır. Ordunun merkezine de Selâhaddin'i koymuştu. Bu şekilde tüm haçlı ordusu yok edildi. Bu savaş sonucunda şövalyelerin büyük bir kısmı kılıçtan geçirilmiş, Kaysariye Hakimi Hugue esir düşmüş, Amaury ise canını zor kurtarmıştı.¹¹

Şirküh'un bu galibiyet sonrası Kahire'yi kuşatması bekleniyordu ancak o kalan haçlı ordusunun kendisine saldırma ihtimalini göz önünde bulundurarak İskenderiye'ye gitti. İskenderiye halkı Sünni'ydi. Üstelik Şaver'in Haçlılar ile ittifak kurmasından da rahatsızlardı. Bundan dolayı da Şirküh'un gelişini büyük bir memnuniyetle kabul ettiler. Şirküh burada şehir yönetimi ile alakalı düzenlemeler yaptı ve yeğeni Selâhaddin'i de kendisine naip olarak tayin etti. Şaver ve Haçlılar ise Şirküh'un İskenderiye'de egemenlik kurmasından rahatsızlık duydular. Çünkü buranın kontrolünün Şirküh'a geçmesi hem Şaver'in vezirliği açısından olumsuz neticeler doğurabilirdi hem de Haçlılar'ın Mısır'a hakim olma meselelerine zarar verebilirdi. Bunun için de

---

¹⁰Stanley Lane-Poole, *Selâhaddin Kudretli Sultan ve İslamın Bütünleştiricisi*, çev. Nice Damar, İstanbul: Avesta Basın Yayın, 2012, 89; İbn el-Âdim, *Buğyetü't-Taleb fi tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi (Seçmeler)*, çev. notlar ve açıklamalar: Ali Sevim, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, 345; Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, thk. Ramazan Şeşen, İstanbul: IRCICA, 2004, 12; Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, tah. Cemâleddin eş-Şeyyâl, İskenderiye 1964, 76.

¹¹Lyons- Jackson, *Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, 17; Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 76; Beyyumi, *Kuruluş Devrinde Eyyübîler, (Selâhaddin Eyyübî'nin Devleti)*, 14; Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 13; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 311.

İskenderiye'nin kuşatılmasına karar verildi. Bu kuşatmanın kısa sürede tamamlanabilmesi için de Nil nehri üzerinden erzak girişine engel olunması planlandı. Şirkuh ise kuvvetlerini ikiye ayırmış bir kısmını Selâhaddin'in emrinde İskenderiye'de bırakmış kalan kısmı ile de İskenderiye'den çıkarak Kûs şehrine gitmiş, burayı ele geçirmiştir. Nureddin Mahmud, Şirkuh ve Selâhaddin üzerindeki baskıyı azaltabilmek amacıyla Müneytire, Ureyne ve Safitakalelerini ele geçirmiştir. Bu durum üzerine müttefik kuvvetler Şirkuh ile anlaşma yollarını aramaya başlamışlardır. Bu arada Şaver de Şirkuh'un ordusundan bazı emirlerle çeşitli vaadlerde bulunmuş, savaşma azimlerini kırmıştı.¹²

İki taraf arasında yapılan bu anlaşmaya göre; “Şirkûh ve Amaury aynı anda Mısır'dan ülkelerine dönecekler, işgal ettikleri yerleri Şâver'e bırakacaklar. Frank esirleri geri verilecek. Buna karşılık Haçlılar İskenderiye'deki yaralı ve zayıf Müslüman askerleri gemilerle Akkâ'ya taşıyacaklar, onların Şam'a dönmelerine yardım edecekler. İskenderiye Şâver'e iade edilecek. Lakin Şâver, Şirkuh tarafını tutan yerlileri cezalandırmayacak. Şaver, Şirkuh'tan Mısır'da kaldığı müddet esnasında topladığı vergileri geri almayacak. Ayrıca, ona 50.000 dinar, Amaury'ye 30.000 dinar harp tazminatı verecek.”ti.¹³İki taraf arasında yapılan anlaşma sonrasında Haçlılar da Şirkuh ve Selâhaddin de Mısır'dan ayrılmıştır.

Ancak Haçlılar ve Şaver, Şirkuh ile yapılan bu anlaşmaya sadık kalmamışlardır. Şirkuh'un çekilmesinden sonra Şaver ve Haçlılar arasında bir anlaşma daha yapılmıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre; Mısırlılar Haçlılara her sene 100.000 dinar haraç vermeyi kabul etmişler ve aynı zamanda da Kahire'yi korumak için garnizon ile birlikte bir şahne görevlendirmişlerdir. Bu durum Şaver'in Mısır'daki hakimiyetini bir müddet daha sürdürmesini sağlasa da aynı zamanda Mısır'ın onun idaresinden yavaş yavaş çıkmasına da neden olmuştur. Ayrıca onun Haçlılar ile yapmış olduğu anlaşmalardan ya da onun davranışlarından rahatsızlık duyan muhalefet de Şaver'in varlığından rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Halife ise kendisinden habersiz yapılan bu anlaşma

¹²Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 14; Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 77; İbn el-Âdim, *Buğyetü't-Taleb fi tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi (Seçmeler)*, 349; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 314; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, V, thk. Halil Şehade ve Süheyl Zekkâr, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000, 329.

¹³İbn el-Âdim, *Buğyetü't-Taleb fi tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi (Seçmeler)*, 349; Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 14; Lane-Poole, *Selâhaddin Kudretli Sultan ve İslamın Bütünleştiricisi*, 93; Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 77; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, V, 329; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 314.

dolayısıyla Şaver'e kızgındır.¹⁴Selâhaddin açısından Mısır'a düzenlenen bu ikinci seferin onun prestijini artırdığını söyleyebiliriz. Nitekim, İskenderiye'deki erzak sıkıntısına rağmen direnişi sürdürmesi büyük bir askeri ve diplomatik başarıdır.

Bu seferden istenilen netice elde edilememiş ancak Nureddin Mahmud, iki taraf arasında yapılan anlaşmadan memnuniyet duymuştur. Bunun için de Selâhaddin'e Zerdânâ ve Medkîn'likte olarak vermiştir. Bu durum Selâhaddin ve Nureddin arasındaki ilişkilerin de güçlenmesini sağlayan önemli bir adımdır.¹⁵

İkinci Mısır seferinden sonra Şaver ve Haçlılar arasında yapılan anlaşma Selâhaddin ile yapılan anlaşmanın yok sayılması anlamına gelmekteydi. Yukarıda da izah edildiği gibi Selâhaddin kuvvetlerinin çekilmesinden sonra ŞaverHaçlılar'ın Mısır'da bir garnizon kurmalarına izin vermişti. Ancak bu garnizonun kurulmasının asıl amacı adım adım Mısır'ın işgalini gerçekleştirebilmektir. Bu esnada Mısır karışıklık içerisindeydi. Bu durumu fark eden haçlı garnizonu sık sık Kudüs'e haber gönderiyor ve Mısır'ı işgal etmesi konusunda Kral Amaury'e baskı yapıyorlardı. Üstelik Amaury'i Mısır'a davet eden tek kişi haçlı garnizonu da değildi. Şaver'in muhaliflerinden İbnHayyât ve İbnKarcele gibi isimler de Amaury'den aynı istekte bulunuyorlardı. Amaury Mısır'ı işgal planları yaparken, Bizans Devleti de Mısır'dan pay alabilmek amacıyla Amaury ile Mısır'a ortak bir sefer düzenlemenin peşindeydi.¹⁶

Bu esnada SelâhaddinEyyubî ve Şirkuh'da Mısır'da yaşananlardan dolayı kaygılıydı. Çünkü Selâhaddin'in İskenderiye'den çekilmesinden sonra anlaşmada Selâhaddin taraftarlarına herhangi bir ceza verilmeyeceği vurgulanmış olsa dahi anlaşmaya aykırı hareket edilmiş ve Selâhaddin taraftarları cezalandırılmıştır. Şaver ise Haçlılar'ın asıl niyetinin Mısır'ı ele geçirmek olduğunu anlamış ve yeniden Nureddin'e yaklaşmaya çalışmıştır. Nureddin'den yardım isteyen tek kişi Şaver de değildir üstelik. Şaver'in oğlu da Nureddin'den Mısır'a yeniden bir sefer düzenlenmesini talep etmekteydi. Şaver Nureddin'e yaranmak için önce Kahire'deki haçlı garnizonunu geri göndermiş, arkasından da Amaury'e söz verdiği vergiyi ödememiştir.¹⁷

¹⁴İbnü'l Esîr,*et-Tarihü'l-Bâhir fi'd-devleti'l-Atabegiyebi'l-Mavsıl*, Tahkik ve Neşreden: Abdulkadir Ahmet Tuleymat, Kahire 1963, 134; P.M. Holt, *Haçlılar' Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakınoğu*, çev. Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, 49.

¹⁵Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 8, 15, 18.

¹⁶Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, 20; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 317; Lane-Poole, *Selâhaddin Kudretli Sultan ve İslamın Bütünleştiricisi*, 94; Holt, *Haçlılar' Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakınoğu*, 49.

¹⁷Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 78.

Amaury'nin Mısır'a düzenlenecek bir sefer için kafası oldukça karıştı. Bir taraftan Mısır'a bir sefer düzenlemek istemiyordu çünkü zaten Şaver ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca Mısır'dan oldukça yüksek bir kazanç elde ediyordu. Üstelik Kahire'de bir de garnizonu vardı. Halbuki bu bölgeye düzenleyeceği bir sefer Nureddin'in de dikkatini bölgeye çekebilir ve bunun neticesinde de Mısır Nureddin tarafından ele geçirilebilirdi. Bu durum da Haçlılar açısından tam bir felaket anlamına gelirdi. Ancak diğer taraftan da Nureddin doğuda çıkan sorunları çözmek amacıyla ordusuyla sefere çıktığı için Mısır kolaylıkla ele geçirilebilirdi. Bu ikilemler arasında kalan Amaury, sonunda baskılara dayanamayarak Mısır'a bir sefer yapılmasına karar verdi.¹⁸

Amaury ve ordusunun bu sefer esnasında ilk hedefleri Bilbis'di. Amaur tarafından ele geçirilen bu şehirde büyük bir katliam, talan ve yağma yapıldı. Bu arada Şaver bir taraftan Nureddin'e haber göndererek, ondan acele yardım talep ederken diğer taraftan da Haçlılar ile anlaşarak onları bu bölgeden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Amaury'i, Nureddin ile korkutan Şaver ona: "Müslümanlar, şehrin teslim edilmesini kabul etmiyorlar. Onun yerine para karşılığında anlaşmayı teklif ediyorlar. Eğer teklifimi kabul etmeyip çekilmezseniz Şirkuh gelir ve ülkeyi ona teslim ederim." diyordu. Şaver bununla da yetinmemiş ve Haçlıların Bilbis'te yaptıklarını haber aldıktan sonra onların eline bir şey geçmesin diye Kahire'nin yanı başındaki Fustat şehrini boşaltıp, buradaki herşeyi yakıp yıkmıştır. Bu arada Haçlı ordusu da Kahire önlerine ulaşmış ve burada karargâhlarını kurmuşlardır. Ancak şehir önlerinde büyük bir direnişle karşı karşıya kalmışlardır.¹⁹

Bu direnişle alakalı İbnü'l Esir şunları söylemektedir: "Mısır'ın ileri gelenlerinden bazıları Şaver'e olan düşmanlıkları yüzünden Haçlılar'la yazışmış, onlara yardım edecekleri sözünü vermişlerdi. İbnü'l-Hayyat ve İbnFercele bunlardan ikisiydi. Bunun üzerine Haçlılar'ın cesareti arttı ve Bilbis'ten ayrılıp 10 Safer 564'te (10 Kasım 1168), Kahire önüne gelerek şehri kuşattılar. Kahire halkı, Haçlılar'ın Bilbis'te yaptıklarının aynısını yapacakları korkusuyla direnip, şehirlerini korudular. Eğer

---

¹⁸Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 78;Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 317.

¹⁹Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*,20; İbnü'l Esir,*et-Tarihü'l-Bâhir fi'd-devleti'l-Atabegiyeybi'l-Mavsıl*,138; İbn Haldûn,*Târihu İbn Haldûn*, V,330;İbn Vasıl,*Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyûb*, I, neşr. Cemaleddin eş-Şeyyâl,Kahire 1953,157;Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II,318;Holt ,*Haçlılar' Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakındoğu*, 49, Lyons- Jackson, *Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, 31.

HaçlılarBilbis halkına iyi davransalardı, Mısır ve Kahire'ye hakim olurlardı. Fakat Allah onlara yaptıklarını güzel gösterdi de işler onun takdir ettiği şekilde gelişti.”²⁰

Mısır'dan ardi ardına gelen yardım çağrıları, Nureddin'in Mısır meselesini bir an önce halletmesi gerektiğini de ona gösterdi. Mısır'daki durum acildi ve şayet Mısır Haçlılar'ın eline geçecek olursa bütün İslam dünyası tehlikeye düşebilirdi. Bunun için de Nureddin, Selâhaddin'i görevlendirerek, ona hızlıca Humus'ta bulunan amcasının yanına gitmesini ve durumu anlatmasını, hazırlanarak Mısır'a gitmelerini emretti. Ancak SelâhaddinHaleb'den daha bir mil bile uzaklaşmadan yolda amcası Şirkuh ile karşılaştı. O da Mısır'daki durumu haber almıştı ve bunda dolayı da hızla Nureddin'in yanına geliyordu. Bu durumu İbnü'l EsirSelâhaddin'in ağzından şu şekilde anlatır: “ el-Âdid'inHaçlılar'a karşı yardım çağrıları Nureddin'e ulaştığında, beni çağırıp durum hakkında bilgilendirerek şöyle dedi: Elçimle birlikte Humus'ta bulunan amcan Esedüddin'in yanına git, olabildiğince hızlı bir şekilde buraya gelsin. Çünkü bu mesele daha fazla beklemeye gelmez. Dediğini yaptım ve Haleb'den çıktık. Henüz bir mil gitmemiştik ki bu amaçla gelen amcamla karşılaştık. Nureddin ona Mısır'a gitmek üzere hazırlık yapmasını emretti.”²¹

Nureddin, Şirkuh önderliğinde bir orduyu Mısır'a gönderirken, diğer taraftan da İsa Fakîh el-Hekkâri'yi de onunla aynı anda Mısır'a el-Âdid'a gönderir. İsa Fakîh el-Hekkâri, hem Şirkuh'un ordusunun Mısır'ın yardımına yetişmek üzere olduğunu ona haber verir hem de yapılan anlaşma ile alakalı olarak el-Âdid'dan gizli bir şekilde yemin alır. Çünkü Nureddin daha önceki tecrübelerine de davranarak, Şaver'e güvenmemekteydi. Selâhaddin'in ise aslında bu sefere katılmak istememekteydi. SelâhaddinDımaşk'ta kalmaktan yanaydı. Ancak Nureddin sefere özellikle Selâhaddin'in de katılmasını isteyince mecburen amcası ile birlikte yola çıkmak zorunda kaldı. Selâhaddin bu konuyla alakalı olarak İbnŞeddâd'a; “Bu sefere en gönülsüz katılan bendim. Amcama isteğim dışında katılmak zorunda kaldım.” demiştir.²²

Şirkuh'un 17 Aralık 1168 tarihinde ordusu ile birlikte Mısır'a doğru yola çıktı. Kral Amaury, Şirkuh'un ordusunun karşısında duramayacağını anlayınca 2 Ocak 1169

²⁰İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, 273.

²¹İbn Vasil, *Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyûb*, I, 160; *Behaeddin İbn Şeddad, en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 78;İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI,275;Lane-Poole, *Selâhaddin Kudretli Sultan ve İslamın Bütünleştiricisi*, 96.

²²İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI,275;Behaeddin İbn Şeddad,*en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 79.

tarihinde Filistin'e geri dönmek zorunda kaldı. Böylece Mısır, Haçlıların elinden kurtarılmış oldu. Şirkuh, Mısır'da bir kurtarıcı gibi karşılandı. Karargâhını da Kahire dışına kurdu. Çünkü Şaver'in daha önceden yaptığı gibi Haçlılarla anlaşarak kendisine ihanet edebileceği düşüncesindeydi. Şirkuh, Mısır'a varır varmaz Halife el-Âdîd tarafından sarayda ağırlanmış ve hilatlerle karşılanmıştır. Bu durum Şaver'in hiç hoşuna gitmemiştir ancak ülke içerisindeki durumunun zayıflamasından dolayı yapabilecek pek bir şeyi de kalmamıştır. Haçlılar için ise Mısır'ın Nureddin'in eline geçmesi tam bir felaket olmuştur. Haçlılar, yaptıkları stratejik yanlışlar sebebiyle Mısır'ı kendi elleriyle Nureddin'e teslim etmişlerdir. Mısır'ın Şirkuh ve Selâhaddin tarafından ele geçirilmesi sonucunda, Kudüs Haçlı Krallığı hem denizden hem de karadan tamamen kuşatılmış bir duruma gelmiştir.²³

Mısır Seferi Sonrası Nureddin Mahmud B. Zengi ve Selâhaddin Eyyubi İlişkileri

Mısır'da sükûnet sağlandıktan sonra Şaver, Şirkuh'u Mısır'dan uzaklaştırma planlarını yeniden devreye soktu. Ancak bu defa karşısında kendisinin davranışlarından bıkan bir halk ve Halife El-Âdîd vardı. Aynı zamanda Mısır'ı kurtarmak için gelen Suriye ordusu düzenli bir orduydü ve halkla da iyi ilişkiler kurulmuştu. Bu durum hiç şüphesiz Şaver'in aleyhineydi. Halife, Şirkuh'tan Şaver'in öldürülmesini istemişti. Ancak Şirkuh bunu yapmak istemiyordu çünkü ne olursa olsun Mısır halkının tepkisinden çekiniyordu. Selâhaddin Eyyubi de Şaver'in eninde sonunda yeniden kendileri aleyhine Haçlılar'la anlaşacağına farkındaydı ve bundan dolayı da o da aynen halife gibi Şaver'in bir an önce ortadan kaldırılmasının peşindeydi. Şaver de aslında aynı dönemde Şirkuh'tan kurtulmanın yollarını arıyordu. Onun planında önce Şirkuh'un güvenini kazanmak arkasından da düzenleyeceği bir yemek sonrası Şirkuh ve taraftarlarını yakalayıp, ya tutuklatmayı ya da öldürmeyi planlıyordu. Selâhaddin Eyyubî, Şaver'in Şirkuh'u ziyaret ettiği bir anda onu gafil avlamış ve yanında bulunan İzzeddin Cürdik ve bir grup asker tarafından yakalanmıştır. Şirkuh, halkın tepkisinden çekindiği için güya Şaver'i kurtarma girişimlerinde bulunmuş ancak bizzat Halife El-Âdîd'in Şaver'in öldürülmesini istemesi üzerine Şaver öldürülmüştür. Şirkuh uygulamış

²³İbn Vasıl, *Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyûb*, I, 160; *Kivâmüddin Bündârî, Sene'l-Berkî's-Şâmî*, 22, *Behaeddin İbn Şeddad, en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 79; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 318; Holt, *Haçlılar' Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakınoğu*, 49, Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 160; Lyons- Jackson, *Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, 34.

olduğu bu akıllı siyaset sayesinde hem halkın tepkisinden kurtulmuş hem de kendisi için Mısır'da sıkıntı yaratacak önemli bir isimden kurtulmuştu.²⁴

Şaver'in ölümünden sonra halife tarafından vezaret makamına Şirkuh getirilmiştir. Şirkuh, vezaret makamına gelir gelmez ilk olarak Nureddin ile yapılan anlaşmanın şartlarını yerine getirdi. Yönetimde de gerekli değişiklikleri yapan Şirkuh, Mısır topraklarının bir kısmını Suriye'den getirilen askerlere ikta olarak dağıttı. Bazı komutanları da ülkenin çeşitli bölgelerine vali olarak atadı. Bu durum halkında tepkisini çekmedi çünkü Şirkuh herkese adaletli davranmaktaydı. Bu durumda halk tarafından takdir edilmekteydi. Selâhaddin ise amcasının veziriydi. Ülkede bütün işleri amcası adına o yürütüyordu. İbnŞeddâd bu durumu şu şekilde izah eder: “Sultan (Selâhaddin) vezirlik sarayından çıkan emirleri ilgili yerlere, dışarıda olanları da raporlar halinde Şirkuh'a iletliyordu. Böylece işlerin kontrolünü elinde tutuyor, onları tam bir yetkiyle denetliyor ve yaptığı işin hakkını da veriyordu.”²⁵

Mısır'da yönetimin ele geçirilmesinde Şaver'in oğlu el-Kamil Şücâ'nın da etkisi oldukça büyüktür. Ancak el-Kamil Şücâ, babasının ölümü sonrasında el-Âdîd'a sığınmış ancak el-Âdîd tarafından da muhtemelen Şirkuh ile işbirliği yapabileceği endişesi ile öldürülmüştür. Kaynaklarda Şirkuh'un buna çok üzüldüğü kaydedilir. Şirkuh, Mısır'da düzeni sağlamıştır ancak buradaki hakimiyeti kısa sürmüştür. Mısır'ı aldıktan yaklaşık 2 ay sonra 23 Mart 1169 tarihinde hayatını kaybetmiştir.²⁶

Şirkuh'un ölümünden sonra Mısır vezirliğine kimin getirileceği konusu tartışılmaya başlandı. Aynüddeve el-Yaruki başta olmak üzere daha pek çok kişi Mısır vezirliğine talipti. Ancak Selâhaddin'in en büyük şansı Fakih İsa el-Hekkâri gibi diplomatik yönü kuvvetli bir ismin onun yanında yer almasıydı. Fakih İsa el-Hekkâri birçok komutanı Selâhaddin'in vezirliği konusunda ikna etmeyi başardı. Halife el-Âdîd'ın ise Selâhaddin'i vezir olarak seçmekten başka çaresi yoktu. Çünkü Mısır'daki vezirlik geleneklerine göre ordudaki en güçlü komutan vezir tayin edilirdi. Sonunda Selâhaddin 26 Mart 1169 günü halife tarafından el-Melikü'n-Nâsır unvanı ile vezir olarak tayin edildi. Daha sonraki süreçte Mısır'da elde ettiği konum ona sultan olarak

---

²⁴Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 79; Kıvâmüddin Büндârî, *Sene'l-Berki 'ş-Şâmî*, 23; Lyons- Jackson, *Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, 34.

²⁵Behaeddin İbnŞeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 80; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 320.

²⁶Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 81; İbn Vasil, *Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyûb*, I, 168; Lyons- Jackson, *Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, 37.

hitap edilmesini sağlayacaktır. Ancak Nureddin ömrü boyunca Selâhaddin'e EmîrSipehsâlârSalâhaddin diye hitap edecektir.²⁷

İbnü'l Esir'e göre, Selâhaddin'in el-Âdîd tarafından vezir olarak kabul edilmesindeki en önemli sebep Selâhaddin'in zayıf ve tecrübesiz olmasıydı. Ona göre el-Âdîd'in hedefi Selâhaddin'in bu tecrübesizliğinden yararlanarak, orduyu kendi yanına çekmek ve Selâhaddin'i de Mısır'dan çıkarmaktı.²⁸ Ancak İbnü'l Esir'in vermiş olduğu bu bilgiler tamamen farazi ifadelerdir. İbnü'l Esir'in böyle bir yargıya ulaşmasındaki sebep muhtemelen Selâhaddin Eyyubî'nin özellikle üçüncü Mısır seferi esnasında bu sefere katılma konusunda isteksiz davranmasıdır. Halbuki Selâhaddin, zayıflığından dolayı bu sefere katılma konusunda soğuk davranmamış, İskenderiye'de yaşadıklarının teessüründen ve bir daha aynı şeyleri yaşamak istemediğinden dolayı son Mısır seferine çıkmak istememiştir. Üstelik Selâhaddin amcasının yanında gerek askeri gerekse de diplomatik anlamda da oldukça fazla tecrübe kazanmıştır.

Selâhaddin vezirliğe gelir gelmez ilk olarak Mısır'daki iktaları aile efradına ve komutanlara dağıtmıştır. Arkasından da halktan haksız yere toplanan vergileri kaldırmıştır. Böylece hem askerlerin kendisine olan bağlılığını artırmış hem de halkın sempatisini kazanmıştır. Ancak Selâhaddin'in Mısır'daki huzuru sadece birkaç ay sürmüştür. Zaten vezir olduktan sonra Nureddin'e gönderdiği mektuplarda da yalnızlığından ve sıkıntılarından uzun uzun bahsetmektedir. Özellikle Selâhaddin'in vezirliğini istemeyen ve bundan dolayı da küsüp Nureddin'in yanına dönen emirler Selâhaddin'in gücünü zayıflatmıştır. Selâhaddin'in tek sıkıntısı bu emirler de değildir. Aynı zamanda iktaları ellerinden alınan yerli komutanlar da Selâhaddin'e düşmanlık beslemektedirler. Bu yerli komutanların içerisinde Kiptiler, Ermeniler ve Sudanlılar bulunmaktaydı. Bütün bunların haricinde bir de Mısır'a saldırmak için fırsat kollayan Bizans-haçlı müttefik kuvvetleri bulunmaktaydı ve Selâhaddin'in yeterli askeri kuvveti de yoktu.²⁹ Selâhaddin bütün bu durumlardan, Nureddin'i bilgilendirmiş ve ondan yardım talebinde bulunmuştur. Nureddin de Selâhaddin'in kardeşi Turanşah'ı yeğeni Takiyüddin Ömer ve Ebû'l-Heyca es-Semin'in de içinde bulunduğu bir askeri birliği Mısır'a göndermiştir. Bu birliklerin gelişi, Selâhaddin'i bir nebze de olsa rahatlatmıştı. Ancak, bu rahatlık çok uzun sürmemiştir. Çünkü, Mısır içerisindeki muhalif grup, Selâhaddin'e karşı Haçlılar ile anlaşmışlardı. Bunların amacı Selâhaddin'i bir kompo

²⁷Kıvâmüddin Bündârî,*Sene'l-Berki's-Şâmî*,25; Beyyumi, *Kuruluş Devrinde Eyyübîler*, (Selâhaddin Eyyübî'nin Devleti),145.

²⁸İbnü'l Esir, *et-Tarihü'l-Bâhir fi'd-devleti'l-Atabegiyebi'l-Mavsıl*, 142.

²⁹Lyons-Jackson, *Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, 48.

ile ortadan kaldırılabilmeydi. Haçlılar ve muhaliflerin yaptıkları anlaşmaya göre, Haçlılar, Bilbis ya da Dimyat üzerine sefer düzenleyeceklerdi. Selâhaddin Eyyubî bunlar ile mücadele için Kahire'den çıkacaktı. Muhalifler, Selâhaddin şehirden çıkar çıkmaz Kahire'yi ele geçirecekler ve arkasından da haçlı ordusu ile birleşerek, Selâhaddin'e saldırırlar ve onu iki ateş arasında bırakacaklardı. Muhaliflerin başında Hadımağası Mutemid el-Hilafe Cevher bulunmaktaydı. Ancak Selâhaddin'in bu durumdan haberi olmuştur. Selâhaddin, ilk başlarda muhaliflerin tepkisini çekmemek için sessizliğini korumuş, sonra da 20 Ağustos 1169 tarihinde bir fırsatını bulup, Mutemid'i öldürtmüş ve arkasından da hilafet sarayında Mutemid el-Hilafe taraftarı olanları saraydan uzaklaştırdı.³⁰ Ancak olaylar bununla da sınırlı kalmamıştır. Mutemid el-Hilafe'nin öldürüldüğünü haber alan ve mevcutları 50.0000 kişiden fazla olan Sudanlılar ve Ermeniler isyan etmişlerdir. Bu arada Fatimîhalifeliği de bunları desteklemekteydi. Halife el-Âdîd tarafından da desteklenen isyancıların üzerine Selâhaddin tarafından bir ordu gönderilmiştir. Bu ordu karşısında zor durumda kalan Halife, isyancılarla birlik olmaktan vazgeçmiştir. Asiler de işin vahametini anlayarak aman dilemişler ve bunlara Kahire'den çıkıp Cize'ye gitmeleri şartı ile aman verilmiştir. Bu isyanın bastırılması ile birlikte daha önceden yolları kesip, halkın malını gasp eden, adam öldüren Sudanlıların bertaraf edilmesi Kahire içerisinde huzurun da büyük ölçüde artmasını sağlamıştır. Bütün bu gelişmeler Selâhaddin'i Mısır'ın tek hakimi yapmıştır.³¹ Selâhaddin, Mısır'da iç düzeni sağlayabilmişti ancak bu kez de karşısına başka bir mesele çıktı. Bizans Devleti, Selâhaddin'in henüz yeni vezir olduğu için tecrübesiz olduğunu düşünerek, Mısır'ı ele geçirme planları yapmaya başlamıştı. Bunun içinde daha önceden Fatimîler tarafından ödenen yıllık verginin kendilerine Selâhaddin tarafından da ödenmesini istediler. Ancak bu istek Selâhaddin tarafından reddedildi. Bizans Devleti de Selâhaddin'e karşı Kudüs Krallığı ile bir anlaşma yaptı. Bizans ve Haçlılar arasında yapılan anlaşmaya göre, Bizans Devleti Mısır'a denizden saldırıya geçecekti, Haçlılar ise karadan saldırırlar. Bizans Devleti'ne ait donanma 10 Temmuz 1169 tarihinde Amiral Andronikos Kontostephanos komutasında yola çıktı. Bunların ilk durakları Kıbrıs olmuştur. Kıbrıs donanması iki yüzden fazla gemiden meydana gelmekteydi. Bunlar Kıbrıs'tan kendileri için çok da yeterli olmayan bir erzak temini ile önce Sur'a arkasından da Akka'ya hareket etmişlerdir. Ancak Bizans donanmasının ciddi bir erzak

³⁰Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmi*, 28.

³¹Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmi*, 49; Holt, *Haçlılar' Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakındoğu*, 51.

sıkıntısı vardı. Bizanslılar bu seferin kısa süreceğine inanıyorlardı. Yanlarında sadece 3 ay yetebilecek kadar erzakları vardı.³²

Selâhaddin için rüşünü ispat etme zamanıydı. Şayet Selâhaddin müttefik kuvvetlere karşı yenilecek olursa Mısır ile ilgili bütün hayalleri sona erecekti. Ancak müttefikleri yenmeyi başarırda bu kez de durum onlar açısından büyük bir felaket olacaktı. Çünkü Kudüs'ün yolu bu şekilde Müslümanlara açılacaktı. Bundan dolayı Selâhaddin'in, kendisinin vezir olmasını istemeyen birçok Suriyeli emirin onun vezaretinden sonra Mısır'dan ayrılmalarından dolayı yanında çok az asker olmasına rağmen yine de müttefiklere karşı mücadeleye girmeye cesaret etmesi takdire şayandır.

Selâhaddin, bu durumdan haberdar olur olmaz, önce saldırıya uğrama ihtimali olan yerleri tahkim ettirmiş, arkasından da Nureddin'den yardım talep etmiştir. Nureddin, Turanşah komutasında bir birliği 7 Temmuz 1169 tarihinde Selâhaddin'e yardıma göndermiştir. Selâhaddin, bu süreçte bütün olanlardan Nureddin'i de bilgilendirmiştir. Selâhaddin, Dimyat'ı sadece Nureddin Mahmud'dan almış olduğu desteklerle takviye etmekle kalmamış aynı zamanda dayısı ŞihabüddinMahmud ile yeğeni Takiyüddin Ömer'i güçlü bir birlikle Dimyat'a göndermiştir. Arkasından da Nil nehri yoluyla para, silah ve erzak yollamıştır. Kendisi ise, Kahire'de yeniden isyanların patlak vermesi ihtimaline karşı buradan ayrılmamıştır. Ancak Dimyat'ın tahkim edilmesi için de elinden gelen her şeyi yapmıştır.³³

Bizans-haçlı müttefik ordusu Ekim 1169 tarihinde Dimyat önlerinde buluşarak şehre saldırıya geçtiler. Bunların hedefi önce Dimyat'ı ele geçirmek arkasından da bütün Mısır'a hakim olabilmektir. Ancak bunun müttefik kuvvetler açısından pek mümkün olmayacağı da açıktı. Çünkü şehir o kadar çok destek almıştı ki, şehirdekiler, savunma savaşı yapmıyorlar, surların dışına çıkarak düşmanla göğüs göğse çarpışıyorlardı. Nureddin de bu esnada boş durmuyor etraftaki haçlı kale ve topraklarına akınlar düzenliyordu. Bu kuşatma esnasında Fatimî Halifesi el-Âdîd da oldukça büyük yardımlarda bulunmuştur. Etraftaki kale ve topraklarının Nureddin tarafından saldırıya uğradığını haber alan Bizans-haçlı kuvvetlerinin morali oldukça bozulmuştu. Aynı zamanda kuşatmanın uzaması dolayısıyla Bizans ordusunun erzakları da tükenmişti ve şiddetli yağmur ve fırtına müttefik kuvvetlerin karargâhına oldukça zarar vermişti. Zor

³²İonnes Kinnamos, *İonnes Kinnamos'un Historiası 1118-1176*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, 199; Niketas Khoniates, *Historia: İonnes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, 111; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 321.

³³İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, V, 332; İbn Vasıl, *Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyûb*, I, 181.

durumda kalan müttefik kuvvetler, Selâhaddin'e anlaşma teklif ettiler. İki taraf arasında yapılan müzakereler olumlu sonuçlandı. Bu anlaşmaya göre sadece esir değişimi yapılacaktı.³⁴Bu mücadele sonrasında Bizans Devleti, Mısır'ın artık tamamen Selâhaddin'e ait olduğunu kabullenmiş ve buna uygun bir dış politika takip etmek zorunda kalmıştır. Haçlılar ise bundan sonraki süreçte sadece ellerindeki toprakları korumakla yetinmek zorunda kalmışlardır. Artık Selâhaddin'in tek hedefi Fatimîler'dir. Fatimî Halifesi el-Âdid de SelâhaddinEyyubî'nin yükselen gücünden rahatsızlık duymaktaydı. Bunun için, Nureddin Mahmud'a haber göndererek, Bizans-haçlı askerlerinin çekildiğini, ortada bir tehlikenin kalmadığını, bundan dolayı da Nureddin'in Mısır'daki askerlerini geri çekmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Nureddin tehlikenin henüz geçmediğini, bu yüzden de Mısır'daki askerlerin tehlike durumu geçinceye kadar Mısır'da kalacaklarını ifade etmiştir.³⁵

Fatimi Hilafetinin Kaldırılması Esnasında Nureddin Mahmud b. Zengi ve Selâhaddin Eyyubî İlişkileri

SelâhaddinEyyubî ise, 1170 yılı başlarından itibaren, FatimîHalifeliği'nin ortadan kaldırılması için bir takım tedbirler almıştı. Şiiler tarzında ezan okunmasını yasaklamış, Fatimî kadılarını azlederek Sünni kadılar tayin etmiş, Fatimîler'in en büyük propaganda merkezi olan Câmî el-Ezher'i kapatmış ve Sünni öğretiyi yaymak için medreseler açmış son olarak da Fatimîhalifesinin alayla cuma ve bayram namazlarına çıkmasını yasaklamıştır.³⁶Görüldüğü üzere, atılan bütün adımlar Fatimî hilafetini kaldırmaya yönelik adımlardı. Ancak İbn el-Esir bu tarihî süreci bambaşka bir açıdan izah etmektedir. O, SelâhaddinEyyubî'nin, Fatimi Halifeliğini, Nureddin'e karşı kullanmak amacıyla kaldırmak istemediğinden bahsetmektedir. Oysa Selâhaddin, sadece halkın tepkisini çekmemek için uygun şartların oluşmasını beklemektedir. Zaten SelâhaddinEyyubî'ninFatimîhalifeliğine karşı almış olduğu önlemler sonrasında halifeliğin uzun süre ayakta kalamayacağı da belliydi.³⁷

Selâhaddin, Mısır'daki durumunu kuvvetlendirdikten sonra Nureddin'den Suriye'de kalan babası da dahil bütün aile fertlerini kendi yanına göndermesini rica etmiş, Nureddin de bunu kabul etmiştir. Selâhaddin'in babası Necmeddin Eyyub gibi deneyimli bir devlet adamının Mısır'a gitmesi Selâhaddin açısından da çok büyük bir şanstı. Selâhaddin, babası Mısır'a gittikten sonra babasından kendisinin veziri olmasını

³⁴Ionnes Kinnamos, *Ionnes KInamos'un Historiası 1118-1176*,199.

³⁵İbn Vasıl, *Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyûb*,I, 183.

³⁶İbn Vasıl, *Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyûb*,I,183.

³⁷Kıvâmüddin Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî*,47.

istemmiş ancak babası sadece hazinenin sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu arada gerek Nureddin gerekse de Abbasi halifesi Mısır'daki hutbenin bir an önce Abbasi halifeliği adına okunmasını istemekteydiler. Ancak Selâhaddin hem halkın tepkisinden çekindiği için hem de Fatimî Halifesi el-Âdîd'a duyduğu kişisel muhabbetten dolayı bunu erteliyordu. Özellikle el-Âdîd'ın hastalanması da Selâhaddin'in daha duyarlı davranmasına sebebiyet vermişti. Sonunda Emîr Alemisimli birisi hutbenin Abbasi halifeliği adına okunması işini üstlenebileceğini söyleyerek, Muharrem ayının ilk cuma günü Abbasi Halifesi el-Mustadi Biemrillah adına hutbe okudu. Bu duruma halktan da herhangi bir tepki gelmedi. Böylece Fatimi Halifeliği herhangi bir sorunla karşılaşmadan ortadan kaldırıldı. Bu durum Bağdat'ta şenliklerle kutlandı. Abbasi halifesi Nureddin ve Selâhaddin'e değerli eşyalar ve hilatler gönderdi.³⁸

Haçlılarla Mücadelede Nureddin Mahmud b. Zengi ve Selâhaddin Eyyubî İlişkileri

Mısır'da sükuneti tamamen sağlayan Selâhaddin Eyyubî bundan sonraki süreçte Haçlılar'a karşı Nureddin Mahmud'u desteklemeye başlamıştır. Bunun için de ilk olarak Remle'ye kadar olan bir bölgeye akınlar düzenlemiş ve oldukça büyük bir ganimetle de Mısır'a geri dönmüştür. Bu seferin hemen arkasından da ikinci seferini Eyle üzerine gerçekleştirmiştir. Eyle bölgesi jeostratejik açıdan oldukça önemli bir bölgedir çünkü burası hem Haçlılar'ın Kızıldeniz'e açılan kapısıydı hem de Suriye-Mısır arasındaki güvenliği de tehdit eden bir konumda bulunmaktaydı. Eyle, kısa bir müddet sonra Selâhaddin Eyyubî tarafından ele geçirildi. Suriye ve Mısır arasındaki tek geçiş yolu olan ve Haçlılar'ın elinde bulunan Kerek-Şevbek bölgesine bir sefer düzenlemiştir. 1171 yılında gerçekleştirilen bu seferde Nureddin Kerek bölgesini Selâhaddin ise Şevbek bölgesini kuşatmıştır. Ancak kuşatma başladıktan bir müddet sonra Selâhaddin Mısır'a geri dönmek zorunda kalmıştır. Çünkü hem mevsimin sıcaklığından dolayı çok fazla zayıflık meydana gelmiş hem de Amaury'nin Mısır'a doğru yürüdüğü haberi Selâhaddin'e ulaşmıştır. Selâhaddin'in çekilmesiyle birlikte bu sefer sonuçsuz kalmıştır.³⁹ Selâhaddin Eyyubî, Mısır'a döndükten sonra Nureddin Mahmud'un

³⁸Muhammed Takıyyüddîn Ahmed İbn Ali İbn Abdilkadir İbn Muhammed Makrîzî, *es-Sülûk li-Ma'rifetü'düveli'l-Mülûk*, I, Thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1997, 150; Farhad Daftary, *İsmaililer-Tarihleri ve Öğretileri*- çev. Erdal Toprak, İstanbul: Doruk Yayınları, 2005, 404-405.

³⁹ Muhammed Takıyyüddîn Ahmed İbn Ali İbn Abdilkadir İbn Muhammed Makrîzî, *es-Sülûk li-Ma'rifetü'düveli'l-Mülûk*, I, 150. İbn el-Esir'e göre, Kerek-Şevbek üzerine düzenlenen bu seferde Nureddin Mahmud ve Selâhaddin Eyyubî'nin arası bozulmuştur. Selâhaddin bu sefer esnasında Şevbek Kalesi'ni kuşatırken, Nureddin ise Kerek Kalesi'ni kuşatmıştır. Durum bu haldeyken, Selâhaddin Eyyubî'ye yakınındakiler; "Eğer Haçlılar' bu vaziyette iken Nureddin, Haçlı topraklarına girerse, bir yandan sen, bir yandan o Haçlılar'ı sıkıştırır ve ellerindeki yerleri zapt edersiniz. Bu takdirde Haçlılar'

kendisine olan kırgınlığını bildiği için ailesi ve devlet ileri gelenleri ile bir toplantı yapmış ve bu toplantıda Nureddin'e karşı nasıl bir yol izlenmesi gerektiğiyle alakalı müzakere gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı esnasında Selâhaddin'in yeğeni Takiyyuddin Ömer konu ile alakalı olarak şunları söylemiştir: "Eğer gelirse onunla harp ederiz ve ülkeden uzaklaştırırız." Onun bu sözleri toplantıdaki başka kişilerce de desteklenince olayların daha fazla büyümesini istemeyen ve Zengiler'e karşı içinde saygı ve muhabbet besleyen Selâhaddin Eyyubî'nin babası Necmeddin Eyyub, bu fikri savunanlara kızdıktan sonra şunları söyledi: "Ben babanı. Bu Şihâbuddin de dayın. Şu gördüklerin arasında seni en çok seven bizleriz. Vallahi eğer ben ve dayın, Nureddin'i görsek onun önünde yer öperiz. Eğer kılıçla senin boynunu vurmamızı emrederse andolsun ki vururuz. Biz bu vaziyette olursak diğerlerinin sana ne yapacağını beklersin? Şu yanında gördüğün emirler, eğer Nureddin'i tek başına görseler eyerleri üzerinde duramazlar. Bu ülke onundur. Biz onun memlukleri ve buradaki naibleriyiz. Eğer o seni azlederse 'Baş üstüne' der azlederiz. Yapacağın en doğru iş Nureddin'e: 'Bu ülke için harekete geçmek istediğini duydum. Buna ne lüzum var? Bana bir adam gönder, boynuma mendil bağlayıp sana götürsün. Burada sana karşı gelecek kimse yoktur.'" diye mektup yazmandır." Bundan sonra herkesi dışarı çıkarıp, oğlu ile başbaşa kalan Necmeddin Eyyub sözlerine şu şekilde devam etti: "Sen akılsız bir çocuksun. Hareketlerinde hata ediyorsun. Bilmiyorsun ki Nureddin senin isyan ettiğini haber alacak olursa elindeki her işi bırakır ve senin kökünü kırıncaya kadar peşine düşer. Onu bırakıp sana katılacak bir asker var mı? Benim sana söylediğim sözler hemen ona erişecektir. Sen de ona bir elçi gönder, kendisine karşı tevazu göster, ona itaat ettiğini, onun bendesi olduğunu bildir."⁴⁰Selâhaddin, babasının nasihatlerini dinledi ve bu minvalde bir mektubu Nureddin'e gönderdi, ona itaatini arz etti. Bu mektup üzerine Nureddin de, Selâhaddin üzerine düzenlemeyi düşündüğü seferden vazgeçerek, 1171-1172 yıllarını kuzey Haçlıları ile mücadele ederek geçirdi. Nureddin Mahmud b. Zengi ilk olarak Haçlılara karşı birliklerini yeniden toplamak ve düzeni sağlayabilmek amacıyla Aşterâmevkisine

---

arasından çekilip, ülkeleri de ele geçirilince Mısır'da Nureddin ile birlikte kalmanız mümkün olmaz. Eğer burada iken Nureddin senin yanına gelirse mecburen ona katılacaksın, işte o zaman o seni dilediği kadar tahakküm altına alacaktır. Dilerse seni Mısır'da bırakır, dilerse azleder. Sen ona karşı gelecek güçte değilsin, yapacağın en doğru iş Mısır'a dönmendir." demişlerdir. Bunun üzerine Selâhaddin Eyyubî bu seferden Nureddin Mahmud'dan izin almadan geri çekilmiş ve bu durumda iki tarafın arasının bozulmasına sebebiyet vermiştir. Gregory Abû'l Farac ise, Nureddin Mahmud, Selâhaddin Eyyubî'yi kışkırmaktaydı. Kendisi Kerek üzerine sefere çıktığında Selâhaddin'e de haber göndererek, onun da Şerek üzerine yürümesini istemiştir. Ancak Selâhaddin, Nureddin'den korktuğu için bu sefere hiç çıkmamıştır. İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, 299; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 415.

⁴⁰İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI,299-300.

geldi. Bu esnada el-Bîre Kalesi HakimiŞihabüddin İlyas b. İlgazi b. Artuk da Nureddin'in yanına yardımagidiyordu. Ancak henüz Nureddin'e ulaşmadan yolda kalabalık bir haçlı birliği ile karşılaştı ve onları yenilgiye uğrattı. İki taraf arasındaki bu mücadele esnasında Hospitaller şövalyelerinin reisi de hayatını kaybetti. Bu durum büyük bir sevinçle karşılandı çünkü bu kişi daha önceden birçok Müslüman'a eziyet etmişti.⁴¹Nureddin, bunun hemen arkasından da 1171 yılında yönünü Antakya'ya çevirdi. Çünkü kuzey Haçlıları Antakya'nın Lazkiye limanında iki Mısır ticaret gemisine el koymuşlar Nureddin bu gemilerin iadesini isteyince de bu gemilerin su aldığı ve bundan dolayı gemilere el konulduğunu söylemişlerdir. Nureddin durumu araştırınca gemilerin su alma durumunun olmadığını görmüştür. Bunun üzerine büyük bir ordu toplayan Nureddin, Antakya ve Trablus topraklarına büyük bir akın düzenledi. Bu akın esnasında Safisa ve Arima Kaleleri ele geçirildi. Bu durum karşısında Haçlılar Nureddin'e anlaşma teklifinde bulundular. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre; Haçlılar el koydukları gemileri iade edecekler, aldıkları esirleri serbest bırakacaklar ve yüklü miktarda da tazminat ödeyeceklerdi.⁴²1172 tarihinde Kudüs Haçlıları Havran bölgesine saldırdılar. Nureddin Mahmud b. Zengi bunu haber alır almaz hemen ordusu ile birlikte Haçlılar üzerine yürüdü. Haçlılar Nureddin'in gelişini duyunca geri çekilmek istediler ancak başarılı olamadılar. Haçlı kuvvetleri Nureddin tarafından büyük bir bozguna uğratıldı. Nureddin bundan sonra Taberiye'ye girerek, bölgeyi yağmaladı. Böylece Dımaşk'ı yağmalamaya gelen Haçlılar'ınTaberiye'dekibir çok malı Nureddin'in eline geçti. Nureddin'in bundan sonraki hedefi Kerak ve ŞevbekPrinkepsliği olacaktır. Nureddin 1173 tarihinde Kerak ve Şevbek üzerine bir sefer düzenleme kararı almıştır ve Selâhaddin Eyyubî'den de bu konuda yardım istemiştir. Selâhaddin Eyyubî ilk önce bu yardım teklifini kabul etmiş ve hatta Nureddin'den önce Kerak'a vararak burayı kuşatmıştır. Ancak Nureddin'in Dımaşk'tan yola çıktığını duyunca kuşatmayı kaldırarak geri çekilmiştir. Nureddin'e de elçiler göndererek, ondan özür dilemiş, geri çekilme sebebi olarak da babasının hastalığını ileri sürmüştür. Nureddin buna rağmen Kerak'ı kuşattı çünkü şartlar bu bölgenin kuşatılması için oldukça müsaitti. Özellikle Kral Amaury'nin Kilikya'da bulunması dolayısıyla bu

---

⁴¹İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI,300; Gregory Abû'l-Farac,*Abû'lFarac Tarihi*, II,415-416; Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'lEbsâr*, çev. D. Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2014, 295;İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslam Tarihi*, XII, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2000, 480; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II,329.

⁴²İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI,300; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 329.

bölgenin kolayca ele geçirilebileceği düşünülüyordu. Ancak Kerak, Etiennette isimli bir varise tarafından yönetiliyordu. Etiennette'nin eşi Amaury ile birlikte Kilikya'da bulunmaktaydı. Nureddin'in kuşatması karşısında Etiennette derhal II. Onfroi de Toron'dan yardım istedi. Onfroi de, Kudüs Krallığı'nda bulunan tüm baronları birleştirerek, hızla Kerak'a geldi. Bu durum karşısında iki ateş arasında kalmaktan çekinen Nureddin geri çekilmek mecburiyetinde kaldı.⁴³ Selâhaddin'in iki defa Kerak önlerinden ayrılarak Nureddin'i yalnız bırakması onun bu bölgenin alınmasını istemediğini göstermektedir. Çünkü Nureddin ile kendisi arasındaki tek tampon bölge burasıydı. Bu arada Selâhaddin Eyyubî2.Kerak kuşatmasından döndükten kısa bir müddet sonra babası Necmeddin Eyyub'u kaybetmiştir. Necmeddin Eyyub, at üzerinde polo oynarken düşüp ölmüştür. Babasının ölümünden sonra Selâhaddin Eyyubî'nin yanında onu Nureddin ile mücadele etmesini isteyen grup kalmıştır. Bu durum Selâhaddin Eyyubî tarafından Bahaaddin b. Şeddad'a şu şekilde anlatılmaktadır: "Nureddin'in Mısır memleketini hedef alacağı haberi bize ulaştı. O sırada dostlarımızdan bir cemaat; Onun bu amacının gerçekleşmesi halinde gereken müdafaanın yapılacağına, ona karşı çıkılacağına, otoritesi kırılacağına ve askerleri, cephe oluşturmamızla geri çevrileceğine işaretle bulundular. Ancak ben tek başıma onlara muhalif oldum ve 'böyle bir şeyin telaffuz edilmesi bile doğru değildir.' dedim. Aramızdaki bu niza, vefat ettiğine dair haber bize ulaşınca kadar devam etti."⁴⁴Necmeddin Eyyub, Nureddin'in en güvendiği emirleri arasındaydı. Onun ölümü sonrasında Kerak seferlerinde yaptıklarından dolayı Selâhaddin'e güveni sarsılan Nureddin, Halid el-Kaysarâni'yi, Mısır'ı teftiş etmesi için Selâhaddin'in yanına gönderdi. Bu genel bir teftişti. Ancak Kaysarâni'nin dikkatini çeken en önemli husus böyle zengin bir coğrafyadan Dımaşk'a gönderilen paranın azlığıydı. Selâhaddin ise kendini bu durum karşısında kendisinden istenilen tüm paraları gönderdiği takdirde böylesine geniş bir ülkeyi savunamayacağını söylemiştir.⁴⁵

Sudan ve Yemen Seferleri

Selâhaddin Eyyubî, Nureddin'in ölümüne kadar ona karşı asla açıktan bir isyana girişmeyecektir. Ancak Nureddin ile arasında yaşanan gerginlikler dolayısıyla sınırlarını

⁴³İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, 315-316; İbnKesîr,*el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslam Tarihi*, XII, 482.

⁴⁴Behaeddin İbn Şeddad,*en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 86.

⁴⁵İbnKesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslam Tarihi*, XII, 482; Muhammed Sallâbi, *Eyyübîler Devleti Selâhaddin Eyyübî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, çev. Şerafettin Şenaslan, İstanbul: Ravza Yayınları, 2010, 237.

genişletme ihtiyacı duyacaktır. Bunun için de yönünü Sudan'daki Nubya Krallığı'na çevirecektir. Burası aynı zamanda Fatimîler'in yıkılmasından sonraki süreçte Şiiilerin de toplanma merkezi haline gelmişti. Hem bu bölgedeki Şii varlığını ortadan kaldırabilmek hem de sınırlarını genişletebilmek amacıyla büyük kardeşi Turanşah'ı 1173 tarihinde bu bölgeye sefere gönderdi. Turanşah, İbrîm, Sebiyy ve Ganem'i ele geçirdikten sonra Nubya Krallığının merkezi Dunkula önlerine geldi. Ancak bu şehir halkının çok fakir olduğunu müşahade eden Turanşah, seferi devam ettirmeyi uygun bulmadı ve bölgeyi itaat altına alıp bazı kalelere de kendi adamlarını yerleştirdikten sonra döndü.⁴⁶

Bu seferin hemen arkasından Yemen'de Abdünnebi isimli bir kişinin kendisini Mehdi ilan ettiği ve babasının mezarı üzerine büyük bir kubbe inşa ettirerek, burayı da hac merkezi olarak belirlediğine dair bir takım haberler geldi. Aynı zamanda Abdünnebi'ye Fatimîler'e bağlı kalan bazı kişiler de yardımcı olmaktaydılar. Bu durumdan haberdar olan Selâhaddin, hemen Nureddin'e haber verdi ve ondan Yemen'e sefere çıkması için izin vermesini istedi. Nureddin, bunu kabul etti. Selâhaddin Eyyubî, kardeşi Turanşah'ı bölgeye yolladı. 1400 kişilik bir ordu ile Yemen'e giden Turanşah Hicaz'da sükûneti sağladıktan sonra Zebîb'i ele geçirdi arkasından da Abdünnebi'yi yenerek, Aden'i aldı. Böylece bölge tekrar eski huzuruna kavuştu. Hutbe de yeniden Abbasi halifesi adına okunmaya başlandı ancak Nureddin Mahmud'un ismi de halife ile birlikte hutbelerde zikredildi.⁴⁷

Selâhaddin Eyyubî'nin hedeflerinden birisi de Trablusgarp bölgesi idi. Selâhaddin Eyyubî bu bölgeye Şerefeddin Karakuş kumandasında bir ordu göndermiştir. Bu orduya civar bölgelerden de katılım sağlanmıştır. Aynı zamanda Arap emirlerinin önde gelen isimlerinden Mesud b. Zimân da katılmıştır. Böylece oldukça güçlü bir hale gelen Selâhaddin'in ordusu Barka ve Trablusgarp bölgesine tamamiyle hakim olmuşlardır. Bu sefer neticesinde Mehdiyye, Sefakıs, Kafsa, Tunus ve civarı dışında kalan bütün bölgeler Nureddin Mahmud'a bağlanmıştır.⁴⁸

⁴⁶İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, 310-311; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslam Tarihi*, XII, 482; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 416-417.

⁴⁷Behaeddin İbn Şeddad, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, 85; İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, 318-319; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslam Tarihi*, XII, 488.

⁴⁸İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, 312-313; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslam Tarihi*, XII, 483; Sallâbi, *Eyyübîler Devleti Selâhaddin Eyyubî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, 233.

Sonuç

Eyyûbî ailesi, Zengilerin hizmetine girdikten sonra özellikle Nureddin Mahmud b. Zengi döneminde Haçlılar ile yapılan mücadelelerde birçok yararlılıklar göstermişlerdir. Örneğin; Nureddin İslam birliği düşüncesini gerçekleştirebilmek amacıyla Haçlılar ile sürekli olarak işbirliği içerisinde olan Dımaşk'ı almak istediğinde Necmeddin Eyyûb ve kardeşi Şirkûh canla başla mücadele etmişler ve Nureddin de bu sayede Dımaşk'ı almayı başarmıştır. Ancak bu ailenin asıl başarısı 1164-1169 yılları arasında gerçekleştirilen Mısır seferleri esnasında ortaya çıkmıştır. Şirkûh'un, Mısır üzerine düzenlediği üç sefer sonrasında Mısır Zengiler tarafından fethedilmiş, buranın valiliğine de Nureddin tarafından önce Şirkûh, onun ölümünden sonra da yeğeni Selâhaddin Eyyûbî getirilmiştir. Selâhaddin Eyyûbî'nin Mısır hakimiyeti esnasında, Nureddin Mahmud ile zaman zaman bir takım problemler yaşamıştır. Yaşadıkları bu problemlerin en önemli sebeplerinden birisi Mısır'da Fatımî hilafetinin kaldırılmasının Selâhaddin tarafından geciktirilmesidir. Aslında Selâhaddin Mısır'a ilk gittiği andan itibaren Fatımî hilafetini kaldırmak istemiş ancak ortamın henüz buna hazır olmaması ve son Fatımî Halifesi el-Adîd'a duyduğu kişisel muhabbet dolayısıyla bu iş uzamıştır. Bu durum Selâhaddin ve Nureddin arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebebiyet vermiş ancak daha sonradan Selâhaddin'in hutbeyi Abbasi halifesi adına okutması ile birlikte sorun çözüme kavuşmuştur. İki taraf arasındaki bir başka anlaşmazlık ise Kerek-Şevbek üzerine Nureddin tarafından düzenlenen seferler esnasında ortaya çıkmıştır. Nureddin Haçlıların önemli merkezlerinden Kerek-Şevbek bölgesini 2 kez kuşatmış ve Selâhaddin'den de bu konuda yardım istemiştir ancak Selâhaddin her iki kuşatmada da çeşitli sebepler dolayısıyla Nureddin'e yardım edememiştir. 1171 yılında gerçekleştirilen ilk kuşatmada Selâhaddin, Amaury'nin Mısır'a doğru ilerlediğini duyunca geri dönmek zorunda kalmış, 1173 yılında gerçekleştirilen ikinci kuşatmada ise Selâhaddin bu defa babasının hastalığı dolayısıyla bu sefere iştirak edememiştir. Yine Nureddin'in emirlerinden Halid el-Kayserâni'yi Mısır'ı teftiş etmek üzere Selâhaddin'e göndermesi ve Dımaşk'a Mısır'dan gönderilen paranın azlığı konusunda Selâhaddin üzerinde baskı kurması da iki taraf arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden oldu. Ancak bütün bunlara rağmen Nureddin Mahmud'un ölümüne kadar Selâhaddin bağımsızlık ya da Nureddin'e isyan ile alakalı hiçbir girişimde bulunmamış ve hatta ondan "Efendim Nureddin" diye bahsetmiş ve ona her zaman bağlı kalmıştır. Nureddin

ise Selâhaddin ondan her yardım istediğinde yardımına koşmuştur. Çünkü Nureddin de Mısır'ın Haçlılar ile mücadelede kilit bir noktada olduğunu bilmektedir. Sonuç itibariyle gerek Nureddin gerekse de Selâhaddin, Nureddin tarafından kurulmaya çalışılan İslam birliğinin zarar görmemesi adına ellerinden gelen bütün çabayı göstermişlerdir. Nureddin'in ölümü sonrasında da Haçlılar ile mücadele ve İslam birliğini sağlama görevini Selâhaddin Eyyûbî üzerine alacak ve Nureddin'in mirasını bu şekilde devam ettirmeye çalışacaktır.

Kaynaklar

ALTAN, E., *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

BECKER, C.H., “Eyyübîler”, *İslam Ansiklopedisi*, IV:424-429, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1988.

BEHAEDDİN İBN ŞEDDAD, *en-Nevâdir es-Sultâniyye ve el-Mehâsin el-Yusûfiyye (Sîret-i Selâhaddin)*, Tah. Cemâleddin eş-Şeyyâl, İskenderiye 1964.

BEYYUMÎ, A., *Kuruluş Devrinde Eyyübîler, (Selâhaddin Eyyübî'nin Devleti)*, çev. Abdülhadi Timurtaş, İstanbul: Kent Yayınları, 2005.

DAFTARY, F., *İsmaililer-Tarihleri ve Öğretileri*-çev. Erdal Toprak, İstanbul: Doruk Yayınları, 2005.

EBÛŞÂME, *Kitâbü'r-Ravzateyn fi Ahbâri'd-devleteyn*, II, thk. İbrahim ez-Zeybek, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1997.

GREGORY ABÛ'L-FARAC, *Abû'lFarac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

HOLT, P.M., *Haçlılar' Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakınoğu*, çev. Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

IONNES KINNAMOS, *İonnes Kinnamos'un Historiası 1118-1176*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.

İBN el-ÂDİM, *Buğyetü't-Taleb fi tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi (Seçmeler)*, çeviri, notlar ve açıklamalar: Ali Sevim, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

İBN HALDÛN, *Târîhu İbn Haldûn*, V, thk. Halil Şehade ve Süheyl Zekkâr, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 2000.

İBN KESÎR, *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslam Tarihi*, XII, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2000.

İBN VASIL, *Müferricü'l-Kurûb Fî Ahbâri Beni Eyyüb*, I, neşr. Cemaleddin eş-Şeyyâl, Kahire: (Yayın evi yok) 1953.

İBNÛ'L-ESÎR, *et-Tarihü'l-Bâhir fi'd-devleti'l-Atabegiyyebi'l-Mavsıl*, Tahkik ve Neşreden: Abdulkadir Ahmet Tuleymat, Kahire: (Yayın evi yok), 1963.

İBNÜ'L-ESÎR, *İslam Tarihi El Kamil Fit-Tarih Tercümesi*, XI, çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.

KESİK,M., *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

KIVÂMÜDDİN BÜNDÂRÎ, *Sene'l-Berki's-Şâmî*, thk. Ramazan Şeşen, İstanbul: IRCICA, 2004.

KOCA, S.,*Türkiye Selçuklu Tarihi*, II, Çorum: Karam Yayınları, 2003.

LANE-P., STANLEY, *Selâhaddin Kudretli Sultan ve İslamın Bütünleştiricisi*, çev. Nice Damar, İstanbul: Avesta Basın Yayınları, 2012.

LYONSM. C.–JACKSON, D.E.P.,*Selâhaddin Kutsal Savaşın Politikaları*, çev. Zehra Savan, İstanbul: Pınar Yayınları, 2006.

MAALOUF, A.,*Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

MÖHRİNG, H.,*Selâhaddin Eyyubî*, çev. Ayşe Dağlı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

MUHAMMED TAKİYÜDDİN AHMED İBN ALİ İBN ABDİLKADİR İBN MUHAMMED MAKRİZÎ, *es-Sülûk li-Ma'rifetü'düveli'l-Mülûk*, I, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1997.

NİKETAS KHONİATES,*Historia: İonnes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

ÖNGÜL, A., *Selçuklu Tarihi*, II, Manisa: Çamlıca Basım Yayın, 2007.

ÖZTÜRK, M.,*Irak Selçuklu Devleti Atabegleri*, İstanbul:Bilge Kültür-Sanat, 2019.

POLAT, İ.E.,*Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*,Ankara: Vadi Yayınları, 2006.

RUNCİMAN, S.,*Haçlı Seferleri Tarihi*, II, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.

SALLÂBÎ, M.,*Eyyübîler Devleti SelâhaddinEyyübî ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, çev. Şerafettin Şenaslan, İstanbul: Ravza Yayınları, 2010.

ŞEŞEN, R., “Âdîd-Lidîmillâh”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* I:374-375,İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

ŞEŞEN, R., “Eyyübîler Devleti”, *DGBİT*, VI: 331-432, İstanbul: Çağ Yayınları, 1987.

ŞEŞEN, R.,*Selâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.

ŞİHABEDDİN B. FAZLULLAH el-ÖMERÎ, *Mesâlikü'lEbsâr*, çev. D. Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2014.

USTA, A., *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008.